

Philipp Schwartz'ın Güz Ardi Edilen Üniversite Raporu (1952)

Erkan DAĞLI

Öğr. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma
Merkezi, Antalya

E-Mail: erkandagli@akdeniz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3986-4781

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.04.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 29.09.2022

ÖZ

DAĞLI, Erkan, **Philipp Schwartz'ın Güz Ardi Edilen Üniversite Raporu (1952)**, CTAD, Yıl 19, Sayı 39 (Güz 2023), s. 1405-1436.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültür olarak tanımlamaktaydı. Türk kültürünün yüksek karakteri kendisine göre yüksek bir medeniyet oluşturabilecek durumdaydı ve o yüksek kültürü ortaya çıkarmak için ülke genelinde inkılaplar süreci başlatılmıştı. Dönemin en yüksek eğitim kurumu olan Darülfünûn yapılan inkılapların destekleyicisi ve uygulayıcısı olması beklenirken, daha çok inkılap hareketlerine ters düşen söylem ve davranışlarda bulunmuştur. Bunun üzerine Cenevre'den Pedagoji Profesörü Albert Malche üniversite reformu için 1932'de Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche'in hazırladığı rapor sonrası 31 Temmuz 1933'te Darülfünûn lağvedilerek yerine 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi kurulmuştu. Yeni kurulan üniversite kadrosunun oluşturulmaya başlandığı sıralarda Almanya'da, Türkiye'yi olumlu yönde etkileyecek gelişmeler yaşanmaya başlamıştı. 1933'te iktidara gelen Naziler, ülkedeki Yahudi kökenlileri, liberalleri ve sosyal demokrat bilim insanlarını devlet hizmetlerinden tasfiye

etmeye başlamıştı. Yani Almanya’da yaşayan Yahudi ve Hitler muhalifi bilim insanları için bu ırkçı politikalar zulüm olurken 1933’te çağdaş bir üniversite için reform yapan Atatürk Türkiye’si için önemli bir fırsatı doğurmuştur. Yaşanan olaylar üzerine Türkiye’ye çok sayıda aralarında dünyaca ünlü mülteci Alman bilim insanının gelmesine etki etmiştir. Gelen bilim insanlarından birisi de Ord. Prof. Philipp Schwartz, Türkiye’de üniversite reformunun baş mimarlarından birisi olarak 19 yıl görev yaptıktan sonra 1952’de ülkeden ayrılmıştır. Schwartz, 1952’de Türkiye’den ayrılmadan önce dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a üniversitenin durumu ve ileriki zamanda hangi durumda olması gerektiğine dair hazırladığı rapor çalışmanın ana konusunu ve amacını oluşturmuştur. Araştırma yapılırken resmî kurum arşivleri, dönemin basın hayatı ve mülteci bilim insanlarının hatıratı bilimsel yöntem olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, 1933 Üniversite Reformu, Alman Bilim İnsanları, Philipp Schwartz, Üniversite Raporu.

ABSTRACT

DAĞLI, Erkan, **Philipp Schwartz’s Ignored Report on Universities in Türkiye (1952)**, CTAD, Year 19, Issue 39 (Fall 2023), pp. 1405-1436.

According to Atatürk, the high character of his culture was in a position to create a high civilization. A nationwide reform process was initiated to reveal high culture. Darülfünûn, the highest educational institution, was expected to be the supporter and implementer of the reforms, and acted contrary to the reform movements rather than keeping up with them. Thereupon, Pedagogy Professor Albert Malche from Geneva was invited to Türkiye for university reform. Following Malche's report, Darülfünûn was abolished on 31 July 1933 and Istanbul University was established on 1 August 1933. While the staff of the recently established university was being formed, developments that would positively affect Türkiye began to take place in Germany. The Nazis, who came to power in 1933, began to purge the country of Jewish liberals and social democrats, as well as scientists from the civil service. In other words, while racist policies were persecuting Jewish and anti-Hitler scientists living in Germany, an important opportunity arose for Atatürk's Türkiye, which was reforming towards establishing a modern university in 1933. After the events, many world-renowned German refugee scientists came to Türkiye. One of the incoming scientists was Prof. Dr. Philipp Schwartz, who left the country in 1952 after serving for 19 years as one of the principal architects of the university reform in Türkiye. Before leaving Türkiye in 1952, Ord. Philipp Schwartz prepared his report to Rector Celal Bayar on the status of the university, which constitutes the main subject and purpose of the study, outlining recommendations for future actions.

While conducting the research, scientific methods involved examining archives of official institutions, the period's press coverage, and the memories of refugee scientists.

Keywords: Atatürk, 1933 University Reform, German Scientists, Philipp Schwartz, report on universities.

Giriş

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini şu şekilde ifade etmekteydi: "*Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür... Kültür; okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, izlenim almak, düşünmek ve zekâyı terbiye etmektir.*"¹ Çağı yakalayan bir medeniyet anlayışını işaret eden Atatürk, bunun pozitif bilimlere dayanan bir çabayla mümkün olduğunun bilincindeydi. O'nun kurduğu Cumhuriyet, yalnız hukuki ve siyasi anlamda ilerlemeyecek, müspet bilim anlamında da çağı yakalayacak, yenilikleri takip edecekti. Bu bağlamda sadece ilim ve fenni kullanan değil, üretebilen bilim insanlarının yetiştirilmesinin önemini de vurgulamaktaydı. Sakarya Zaferi kazanıldığında gazeteciler, Mustafa Kemal Paşa'ya; "*İşte zaferi kazandınız, şimdi ne yapmak istediniz?*" diye sorunca, onlara; "*Millî Eğitim Bakanı olarak memleketimin irfanına hizmet etmek isterdim*"² diyerek eğitime ne derece değer verdiğini göstermekteydi. Mustafa Kemal Paşa Millî Mücadele'yi kazandıktan sonra 16 Ocak 1923'de Arifiye'de yaptığı konuşmada "*Asıl işimiz bundan sonra başlıyor*" sözleriyle Türk Milleti'ni çağdaş uygarlık seviyesine yükseltmeyi hedeflemiştir. Yüzyıllardır Türkleri geride bırakan kurumları, gelenekleri ve dogmaları değiştirmek için üniversitelerin önemli rolünü olduğunu düşünerek üniversite reformu için çalışmalara başlamıştır.³

Atatürk, üniversitelerin gelişmesiyle milletin yükselmesi ve medeniyet alanında ilerlemesinde önemli bir etken olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı İstanbul Darülfünûnun Cumhuriyet Türkiye'sinin yaptığı inkılaplarının yanında yer alması gerektiğini her ortamda dile getirmiştir. Genç Cumhuriyet yönetimi, 1933 yılına kadar İstanbul Darülfünûna herhangi bir müdahalede bulunmamış, uzaktan izlemekle yetinmiştir. Dahası, Darülfünûn yeni kurulan devlete sürekli sessiz protestolar yapmayı sürdürmüştür. Örneğin üniversite hocalarının

¹Afet İnan, *50. Yılda Tarihten Geleceğe*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973, s. 68.

²Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Deirimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 34-36.

³Orhan Turan, "Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Amaçları", *Fârâbi Amsına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-II*, Edt. Yunus Emre Tansü, İksad Yayınları, Gaziantep, 2020, s. 548.

Türklük ve Millî Mücadele aleyhindeki sözleri bu protestolar içerisinde yerini almıştır.⁴

Darülfünûnda verilen eğitimin yetersiz olması ve ülkenin tek yüksek eğitim kurumunun bilimsel faaliyetlerden uzak olması Atatürk'ün dikkatinden kaçmamıştır. Atatürk, 1933'te Ankara Erkek Lisesi ziyareti esnasında öğrencileri imtihana tabii tutma olanağı bulmuş, onları Darülfünûndaki öğrencilerle karşılaştırdığında Darülfünûndaki eğitimin yetersizliğini bir kez daha kavramıştır. Ziyaret zamanı Atatürk'ün yanında olan Kılıç Ali Bey (1889-1971) bu kıyaslama neticesinde Darülfünûnda bir reform yapılmasının kaçınılmaz olduğunu savunmuştur.⁵

1931 yılına gelindiğinde, Cumhuriyetin bilimle ilgili görüşlerini hayata geçirmek üzere İsviçre'nin Cenevre Üniversitesi'nde Profesör Albert Malche (1876-19569), Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip (Baydur) (1893-1934) aracılığıyla Türkiye'ye davet edilmiştir.⁶ A. Malche'den Darülfünûn hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlaması istenilmiştir. Prof. Albert Malche'in hazırladığı "İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor", Fransızca olarak kaleme alınmış ve üç ana fasıldan oluşmuştu. Maârif Vekâletinin 1939'da Fransızcadan tercüme edilen metninde rapor elli dokuz sayfadan meydana gelmişti. 1. Fası: "Anketin Mahiyeti" başlıklı bölüm dört sayfadan oluşan genel bir giriş şeklinde olmuştu. 2. Fası ise: "İstanbul Darülfünûnunun Hali Hazırının Tetkik ve Tahlili" başlıklı fasıl, İstanbul Darülfünûnunun durumunu somut örneklerle on dokuz sayfayla anlatılan bölümden meydana gelmişti. 3. Fası ise: "İcrası İcap Eden İslahat" başlıklı son fasıldır. İki tane alt başlıktan oluşmuştu. Onlar da kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştı. İstanbul Darülfünûnu için yapılması istenilen reformun yol haritasının çıkarıldığı son fasıl olmuştu. Sonuç bölümü de dâhil olmak üzere üçüncü Fası dâhilotuz altı sayfa olarak yazılmıştı. Malche, 29 Mayıs 1932 tarihinde sunduğu raporunda üniversitenin işleyişinden, talebelerin durumuna kadar birçok konuyu ele almıştı.⁷

Albert Malche'nin raporunun uygulanacağına dair Mustafa Kemal Atatürk 1 Kasım 1933 günü meclisin açılış konuşmasında şunları söylemiştir: "*Arkadaşlar, üniversite tesisine verdiğimiz ehemmiyeti beyan etmek isterim. Yarım tedbirlerimizin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi, maarifte ve kurulan üniversitede de*

⁴ Özkan İzgi, "Atatürk'ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara, 1984, s. 275.

⁵ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s. 110.

⁶ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1984, s. 3; Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu 1922-1933*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 131-137.

⁷ Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, 1939, s. 1-3.

köklü önlemler almak katî kararımızdır."⁸ Böylece Malche'nin raporu doğrultusunda 31 Mayıs 1933 tarihinde kabul edilen 2252 sayılı kanunla Darülfünûn kaldırılıp yerine bilimsel çerçeveyi gözeten İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.⁹

Almanya'da 1933'te Adolf Hitler iktidarı tamamen ele geçirmiş ve Yahudi karşıtlığı politikası çerçevesinde çok sayıda öğretim üyesinin görevine son vermişti. Hitler daha sonraysa etnik kökenleri veya siyasi görüşleri nedeniyle alanında önemli çalışmaları olan bilim insanlarını kamplarda yok etmeye çalışmıştı. Türkiye'de ise 1933'te yükseköğretim reformu gerçekleştirilerek bu bilim insanlarına yeni kurulan İstanbul Üniversitesinin kapıları açılmıştır. *Haymatlos* olarak Türkiye'ye kaçabilen Alman bilim insanları hem yaşama imkânı hem de bilimlerini icra edecek iş olanağı bulmuşlardır.¹⁰

Akademik yaşamdan dışlanan öğretim üyelerinin bir bölümü Almanya'dan kaçarak İsviçre'ye gitmişti. Burada Prof. Dr. Philipp Schwartz'ın önderliğinde hızla örgütlenerek Zürich'te 1933'un Mart ayında *Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler im Ausland (Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti)*ni kurmuşlardı. Bu cemiyet mülteci öğretim üyelerine yeni iş imkânı ve hayat sahası bulmak için örgütlenmişti.¹¹

İstanbul'da reform hazırlıkları devam ederken, bu sırada Almanya'da bilim insanlarının işten atılmaları da başlamıştı. Malche, bu olağan üstü durumların yol açtığı olanakları iyi gözlemlemiş; "1933 Üniversite Reformu" için gerekli olan bilim insanlarını, Philipp Schwartz'ın 1933'te kurduğu *Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti* aracılığıyla temin etmek için harekete geçmişti. Philipp Schwartz, Albert Malche'den sonra Üniversite Reformu konusunda kurduğu cemiyet aracılığıyla çok fazla emek harcamıştır. Schwartz yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'nde ihtiyaç duyulan boş bölümleri Hitler'in zulmünden Almanya'yı terk etmek zorunda kalan bilim insanlarıyla doldurmak için önemli çalışmalar yapmıştır.¹² Türkiye'ye akademisyen göçü 1933 Üniversite Reformu ile gerçekleşmiş ve mülteci bilim insanı Fritz Neumark konu hakkında; "*İstanbul*

⁸*Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabut Cerideleri (TBMMZC)*, Atatürk'ün IV. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşması, Cilt 18, Devre IV, 1933, s. 3.

⁹*Düstur*, 14, (III. Tertip), Ankara, 1933, s. 1299-1231; TBMMZC, IV/15, Ankara, 1933, s. 256; *Resmî Gazete*, Sayı 2420, 6 Haziran 1933.

¹⁰ Erkan Dağlı, *Darülfünûndan Üniversiteye Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretimine Katkıları*, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale, 2022, s. 160.

¹¹T.C. *Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)*, "İstanbul Üniversitesi İçin Önerilen 30 Profesör", Ebis No: 01008951; "Bir Hafta Sonra 4 Maruf Ecnebi Profesör Daha Geliyor", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1933, s. 1-6.

¹² Fahri Türk, Servet Çınar, "Türkiye ile Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri", *Gazî Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, s. 50.

Üniversitesi akademisyen göçü ile Avrupa'nın en değerli kürsülerine sahip olan bir eğitim kurumu olarak ikinci Rönesans'ı dünyaya yaşatmıştır" diyerek ilim için verilen değer ortaya konulmuştur.¹³

Bu çerçevede Schwartz gibi birçok mülteci Alman bilim insanı Türkiye'yi *İkinci Vatan*'ın ötesinde görerek adeta öz vatani gibi benimsemiştir. Ord. Prof. Dr. Erich Frank'ın Türkiye'yi öz vatani olarak gördüğünü ABD'den ve savaş sonrası Almanya'dan gelen cazip davetleri reddetmesiyle ilgili olarak; *"yurdumdan atılmış olmanın acı şaşkınlığına uğradığım günlerde yalnız ve yalnız Türkiye kollarını açarak bağrına bastı, burası benim vatanımdır, ayrılıp nimetlerine küfranda bulunamam"* diyerek Türkiye'ye olan bağlılığını açıklamıştı. Öyle ki, Eşi Erna ile birlikte 1945'te Türk vatandaşlığına geçmiştir. E. Frank 13 Şubat 1957'de İstanbul'da vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Aşiyen Mezarlığı'na defnedilmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi yönetimi kabrini yaptırarak üzerine şu yazıyı yazdırmıştı: *"Huzur içinde uyul! Türk tıbbı sana minnettardır."*¹⁴

1933 Üniversite Reformu'nun baş mimarlarında Maârif Vekili Dr. Reşit (Galip) Bey, *Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti* Başkanı Prof. Philipp Schwartz'a Türkiye hakkında şunları söylemişti:¹⁵ *"Biz fakir bir memleketiz. Sizlere layık olduğunuz ücretleri veremeyeceğiz. Fakat Mustafa Kemal'in kurduğu bu genç Türkiye Cumhuriyeti'nde sizler yeni bir Rönesans devri açacaksınız. Burada doğacak yeni ilmin feyizli ışıkları bütün dünyayı aydınlatacaktır."* Reşit (Galip) Bey'in; *"biz fakir bir memleketiz"* ifadesine rağmen Atatürk Türkiye'si eğitim ve bilim alanında Rönesans devrini gerçekleştirmek için mülteci Alman bilim insanlarına, Türk bilim insanlarının aldıkları maaşların iki buçuk katı maaş vererek eğitime ve bilime verilen değeri göstermek istemiştir.

Philipp Schwartz, Türkiye'de 19 yıl görev yaptıktan sonra ülkeden ayrılmadan önce 1952'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a "İstanbul Üniversitesi'nin Bugünkü Durumu ve İstikbali" başlıklı üniversitenin durumu ve geleceği hakkında 53 sayfalık bir rapor sunmuştu.¹⁶ Schwartz'ın hazırladığı bu rapor Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, TBMM Arşivi, MEB Arşivi ile Bursa'daki Celal Bayar Müzesi ve Arşivi'nde adı geçen 53 sayfalık raporun orijinal haline ulaşılammıştır. Böyle bir raporun varlığı Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları'ndan 2010'da çıkan "Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)" isimli eserde bahsedilmiş fakat

¹³ Fritz Neumark, *Boğaziçine Sığınanlar*, Çev. Bahadır Şefik Alp, Kopernik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 8-9.

¹⁴ Dağlı, *age.*, s. 433-434.

¹⁵ *age.*, s. 1-2.

¹⁶ Sibel Demirci, "Philipp Schwartz ve Yükseköğretim Sistemine Katkıları", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 19, 2022, s. 110.

detay verilmemiştir. Türkiye’de yaşanan üniversite ve öğrenci olayları nedeniyle bu rapor yıllar sonra ilk defa basında yer almaya başlamıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde “16 yıl Önce ve Bugün” başlıklı 5-9 Ağustos 1968 tarihleri arasında dört gün boyunca tefrika olarak özetlenerek yayınlanmıştır. Araştırmaya konu olan P. Schwartz’ın “İstanbul Üniversitesi’nin Bugünkü Durumu ve İstikbali” raporu üniversitenin durumu, geleceği ve mülteci Alman bilim insanları hakkında önemli bilgiler koyması açısından raporun değerini ortaya çıkarmak için kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada *Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyetinin* kurucusu Philipp Schwartz’ın hayatı ve Türk yükseköğretimine katkıları ele alındıktan sonra araştırmanın ana konusu olan 53 sayfalık rapor incelenmiştir. Philipp Schwartz’ın raporu üç bölüm ve bir sonuçtan meydana gelmiştir. İlk bölümde üniversite reformu süreci ve başarısızlığın genel nedenleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise üniversitenin mevcut durumu hakkında bilgiler işlenmiştir. Üçüncü yani son bölümde ise üniversitenin geleceği hakkında ne gibi çalışmalar yapılması ve ne gibi önemlerin alınması gerektiği hakkında bilgilere yer yer verilmiştir. Raporun içeriği ve genel başlıkları hakkında bilgi vermek gerekirse P. Schwartz rapora; “Üniversite Nedir?” sorusu ile başlamış ve “16 Yıl önce Darülfünûn’ın ıslahındaki gayeler nedir?” diye devam etmiştir. Schwartz raporun devamında; “Üniversite Reformu Muvaffak Oldu mu?” başlıklı sorusunda değerli bilgiler aktarmıştır. Raporda; “Başarısızlığın Gerçek Sebepleri” sorusunu; “İtimatsızlık”, “Öğrenci sayısının sınırlandırılması”, “Üniversitenin mali yönü ve bir mukayese” başlıklarıyla açıklamaya çalışmıştır. Schwartz, raporun devamında; “Üniversite İstikbaline Dair Tedbirler”, konusunda ise; “Talebe Kabulü”, “Gerçek Münevver Pek Az” “Yurtlar Kaldırılmalıdır” “Askerlik Meselesi” gibi başlıklarla üniversitenin geleceği için bu sorunlara ve çözümlerine değinmiştir. Raporda, “Üniversite Hocaları ve Öğrenci İlişkileri” konusuna da değinilmiş ve şu başlıklar ele alınmıştır; “Hocalar ve Gençler”, Öğrencilerle Sıkı İlişki.” Son olarak üçüncü bölümde; “*Reforma Aynı Ölçüde Devam Edilmeli*” “Ünlü Âlimler Davet Edilmeli Ve Nefse İtimadın Gelişmesi”¹⁷ başlıkları konuyu derinlemesine ele alan Schwartz raporunu “*Sonuç*” ifadesiyle tamamlayarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a sunmuştur.

Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz’ın Hayatı ve Türk Yükseköğretimine Katkıları

Philipp Schwartz, 19 Temmuz 1894’te Macaristan’ın Werschetz kentinde doğmuştu. İlk ve orta öğrenimini bu şehirde tamamladıktan sonra, 1919’da Budapeşte Tıp Fakültesi’ni bitirmiş ve aynı yıl Frankfurt Main Üniversitesi

¹⁷ “16 Yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 5-9 Ağustos 1968.

Paralojik Anatomi Enstitüsü'nde asistanlığa başlamıştı. 1923'te doçent, 1927'de de profesör olarak Almanya'nın en genç akademisyenlerinden birisi olmuştu.¹⁸ 1932'de Nazi idaresinin baskısı sonucu kendisi gibi birçok Musevi asıllı bilim insanı ile birlikte Almanya'yı terk etmek zorunda kalmıştı. 23 Mart 1933'te Almanya'yı terk edip oğlu Andre ile birlikte Zürih'e eşinin ailesinin yanına sığınmış ve eşi Vera ile henüz bebek olan kızı Susan daha sonra yanlarına gelmişti.¹⁹

Philipp Schwartz'ın hareketleri Alman Devlet Polis Teşkilatı tarafından takip edilmiş ve Dışişleri Bakanlığı'na raporlar sunmuştu. Raporlarda en çok İsviçre'de 1933'te kurulmasına öncülük ettiği *Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti*'nin faaliyetleri yer almıştı.²⁰ Bu kuruluş Alman mülteci akademisyenlerin Türkiye'ye gelişine aracılık ederek Türk Hükûmeti ile başarılı anlaşmalar yapmıştı. P. Schwartz hatıralarında şu ifadeleri kaleme almıştı: “Almanya'dan bilim insanlarının utanç verici bir biçimde olmalarının şimdi yaratıcı bir anlam kazandığını görüyordum. Batı'nın vebasının bulaşmadığı harikulade ülke keşfetmiştim.”²¹ P. Schwartz, aynı zamanda İstanbul Üniversitesi'nin yeniden örgütlenmesinde önemli bir oynamıştı. İstanbul Üniversitesi'nin reformuyla ilgili kuruluş çalışmalarına katılarak, Richard Courant (1888-1972) ve Nobel ödüllü fizikçiler James Frank (1882-1964) ile Max Born (1882-1970) gibi bilim danışmanlarının Türkiye'yi ziyaret etmelerine aracı olmuştu.²²

Cerrah Rudolf Nissen (1896-1981) ve İktisatçı Fritz Neumark (1900-1991) anılarında Schwartz'ı, tüm Türkiye projesinin gerçek bir “*spiritus rector*/yön veren rub” olarak tanımlamışlardı.²³ Schwartz'ın Türk Hükûmetine önerdiği kişilerle

¹⁸ İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Personel Dosyası, “Phillip Schwartz Özlük Dosyası”; Arşiv No: 4109-168; Nuran Yıldırım, Hakan Ertin, Bülent Özeltay, “Phillipp Schwartz”, *Reform Sonrası İlk On Yılda Çizgilerle Öğretim Üyelerimiz*, İstanbul, 2014, s. 16.

¹⁹ Philipp Schwartz, *Kader Birliği-1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları*, Çev. Nagihan, Alçı, Belge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 37-38; Horst Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çev. Aykut Kazancıgil - Serpil Bozkurt, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 94-95; Stanford J. Shaw, *1933-1945 Yahudi Soykırımı ve Türkiye - Türkiyeli ve Avrupalı Yahudilerin Nazi Zulmünden Kurtarılmasında Türkiye'nin Rolü*, Çev. Fahir Armaoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 432-433; Arnold Reisman, *Nazi'den Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu*, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 163-164.

²⁰ Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, “*Istanbul Emigranten Akten*”, B2-P.74/35E, Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler im Ausland, 1936; Schwartz, *age.*, s. 45; Reisman, *age.*, s. 164; Shaw, *age.*, s. 24.

²¹ Esra Açıkgöz, “Özgürlüğe Giden Yol”, *Cumhuriyet Almanya*, (6 Temmuz 2007), s. 14.

²² *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1933, s. 1; Widmann, *age.*, s. 94; Schwartz, *age.*, s. 51.

²³ Rudolf Nissen, *Helle Blätter, Dunkle Blätter Erinnerungen eines Chirurgen*, Stuttgart, 2001, s. 218; Neumark, *age.*, s. 64; Reisman, *age.*, s. 165.

ilgili şu ifadeleri dile getirmişti: “Yüzlerce yıllık bir geleneğin seçkin ürünlerini sunuyordum, ait oldukları dünya, görüldüğü üzere çöktüğü için kendi misyonlarını burada gerçekleştirebileceklerine inanan bilginler ve araştırmacılardı bu insanlar.”²⁴

Prof. Philipp Schwartz ise, Türkiye'ye doğru oluşan bilim göçü hakkında; “Amaç yalnızca yaşamımızı güvence altına alacak bir işyeri bulmak değildi. Bütün emelimiz; yeteneklerimizi geliştirmeye ve varoluşumuzu sağlayan düşünce yapısına ve bilime olan borcumuzu ödeyebileceğimiz bir hizmeti verebilecek bir ortamı bulmaktır” demişti.²⁵

P. Schwartz, İstanbul'a 27 Ekim 1933'te yerleşmek üzere gelmiş ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Patolojik Enstitüsü Müdürlüğü'nde görevine başlamıştı. Daha önce de 15 Mayıs 1933 ile 25 Temmuz 1933 tarihleri arasında Türkiye'ye tüm reform çalışmaları sırasında iki defa gelip gitmişti. Ancak Tıp Fakültesinde kendisine de kürsü başkanlığı teklifi yapılıncaya bu kez ailesiyle birlikte gelmişti.²⁶ Schwartz, Türkiye'de iken 1942 yılında kız kardeşi ve üç yeğeni Hitler tarafından Treblinka'da katledilmişti. Erkek kardeşi ise 1936'da ABD'ye kaçmıştı. Schwartz ise, 28 Nisan 1948'de Türk vatandaşlığına geçmişti.²⁷ Geldikten kısa bir süre sonra Türkçe öğrenerek adaptasyon sorununu kısa sürede halletmişti. Türkiye'de bulunduğu yıllar içerisinde on yedi yurtdışı, on üç yurtiçi dergide toplam otuz makalesi yayınlanmıştı. Yazmış olduğu sekiz ders kitabı; “Genel Patoloji”, “İltihap”, “Ur Bilgisine Giriş”, “Selim ve Habis Uurlar”, “Genel Histopatoloji”, “Özel Histopatoloji”, “Hemoblastozlar” ile “Otopsi Tekniği” birden fazla baskı yapmıştı.²⁸

Philipp Schwartz 1953'te Amerika'ya gidinceye kadar Enstitüyü yönetmiş, patoloji alanında önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamış ve çok sayıda Türk gencinin yetişmesinde rol oynamıştır. Schwartz'ın yanında; asistan olarak *Fikret Tuşcuoğlu*, öğrencileri *Münevver Yenerman*, *Bedrettin Baba Pars*, *İhsan Şükrü Aksel*, *F. Perihan Çambel*, *Muammer Yenerman* ve *Talia Baki Aykan* gibi Türk doktorlar

²⁴ Schwartz, *age.*, s. 46.

²⁵ *age.*, s. 37-39.

²⁶BCA, Fon: 30.11.1.0, Gömlek: 202, Sıra: 32, 12 Aralık 1948; İstanbul Üniversitesi Personel Arşivi, “Philipp Schwartz Özlük Dosyası”, No: 4109-218; *Cumhuriyet*, “Yeni Ecnabi Profesörler”, 7 Ağustos 1933, s. 1; Schwartz, *age.*, s. 67-68; Widmann, *age.*, s. 96.

²⁷BCA, Fon: 30.18.1.2, Kutu: 102, Gömlek: 54, Sıra: 16, 8 Temmuz 1943; BCA, Fon: 30.18.1.2, Kutu: 116, Gömlek: 33, Sıra: 2, 6 Mayıs 1948; Ernst Hirsch, *Anılarım - Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*, Çev. Fatma Suphi, Tübitak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 305-3-10; “P. Schwartz Türk Tabiiyetine Geçti”, *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1949, s. 2.

²⁸ Widmann, *age.*, s. 288.

yetişmişti. Bu öğrenciler ileriki yıllarda Türkiye'nin ilk patoloji hocaları ve çeşitli patoloji kürsülerinin kurucuları olmuşlardı.²⁹

ABD'den iş teklifi alınca eşi ve oğluyla birlikte 1953'te Türkiye'den ayrılma kararı almıştı. Gitmeden önce yaptığı hizmetlerden dolayı Tıp Fakültesi Talebe Cemiyetinde adına yemek organize edilmişti.³⁰ Türkiye'den 1952'de ayrılarak Pennsylvania Warren State Hospital'de Patolojik Anatomi Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü görevini üstlenmişti.³¹ Schwartz, ABD'ye eğitim için gelen Türk öğrencilerle ayrıca ilgilenmiştir. Türkiye'den ayrılma bile ülke gerçeklerinden uzak durmamıştır. 1 Aralık 1977'de Amerika'nın Florida eyaletinde vefat etmişti. Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz Türkiye'de on dokuz yıl boyunca görev yapmış ve bu süreçte on beş tane eser kaleme almıştır.³²

Prof. Dr. Alaattin Akçasu hocası Ord. Prof. Philip Schwartz'ı 1996 yılında ABD'de ziyaret etmiş ve bu ziyaret hakkında şu bilgileri aktarmıştır:³³

“1966 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek, Tıp Fakültesi'nden hocam olan Prof. Dr. Philip Schwartz'ı ziyaret etmiştim. Hocam o sırada Warren State Hospital'da çalışıyordu. Amerika ziyaretim sırasında Prof. Schwartz'ın odasına girdiğimde hayretler içinde kaldım. Çünkü duvarda

²⁹ BCA, Fon: 30.11.1.0, Kutu: 336, Gömlek: 29, Sıra: 10, 31 Temmuz 1968; Münevver Yenerman, “Patoloji Dalında 1933 Üniversite Reformu İle Sağlanan Gelişmeler ve Ord. Prof. Dr. Philip Schwartz'ın Etkileri”, *II. Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1981, s. 185-193.

³⁰ “Prof. Schwartz Ülkemizden Ayrılıyor”, *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1952, s. 2; “Prof. Schwartz İçin Veda Töreni”, *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1952, s. 2.

³¹ Otto Winkelmann: “Schon aus Gründen des Alters ablehnen”, *Der Pathologe Philipp Schwartz (1894–1977) und die Frankfurter Medizinische Fakultät*, In Hessisches Ärzteblatt, Band 12, Dezember, 2005, s. 862-863.

³² İstanbul Üniversitesi Personel Arşivinden alınan P. Schwartz'ın eserlerinin isimlerindeki yazım hataları personel dosyasındaki gibi aynen nakledilmiştir. Schwartz, *Empfindlichkeit und Schwindsucht*, Leipzig, 1935. *Allergie und Tuberkulose, Referat auf Einlaung der Veranstalter*, Semaine Medicale Internationale Lazon, 1936. *Anatomische Typen der Hirngloime*, Congres International de Lutte Secientifique et Sociale Contre le Cancer, Brüksel, 1937. *Tumoren des Nervensystems*, Semaine Mecedale Internationale, 1937. *Patolojik Anatomi*, Çev. Muhittin Erel, İstanbul, 1939. *Postprimaere Tüberqlöse Startkomplexe*, R. Rössle ve C. Arkayın ile hazırlanmıştır, Schweizer Medis, 1940. *İnsan Akciğer Veremi Bilgisine Giriş*, Çev. Muhittin Erel, İstanbul, 1940. *İhtiyarlıkta Genel Patoloji*, İstanbul, 1942. “Reaktivasyon Ftizisi”, *Tıp Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1943. *Otopsi Tekniği*, R. Rösler ve Muammer Yenerman ile hazırlanmıştır, İstanbul, 1944. *Akciğer Tüberkülozu*, İstanbul, 1945. “Böbrek Patolojisinde Yeni İstikamet”, *Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası*, İstanbul, 1947. *Die Automische, Endodene Lymphadeno-Bronchogene Reinfektion in der Initialperiode der Lungentuberkuloso*, İstanbul, 1948. *Tüberkülozun Başlangıç Devrinde Reenfeksiyon*, Çev. İlhami Güneral, İstanbul, 1949. *Hepatitislere Patolojik Anatomi-Patogene ve Etiolojisi Hakkında Yeni Araştırmalar ve Bazı Neticeler*, İstanbul, 1949. Ahndığı yer: *İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Personel Dosyası*, “Phillip Schwartz Özlük Dosyası”; Arşiv No: 4109-218.

³³ Uğur Dündar, “Tarihi Bir Belge”, *Hürriyet Gazetesi*, 27 Şubat 2000, s. 3.

Atatürk'ün büyük bir boy resmî aslıydı. Masasının üzerinde ise Türk bayrağının yanı sıra, Dr. Reşit Galip ve Dr. Kerim Erim'in fotoğrafları göze çarpıyordu. Benimle konuşurken dünyada en çok saygı duyduğu devlet adamının Atatürk olduğunu söyledi. Ayrıca Dr. Reşit Galip ve Dr. Kerim Erim'den sitayişle söz etti. Bunların samimi duyguları olduğundan hiç şüphem yoktu.”

Philipp Schwartz'ın kızı Susan Frenz-Schwartz babasının anısına Frankfurt'ta 24 Kasım 2014'te Goethe Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde dikilen anıtın açılış töreninde şu önemli konuşmayı yapmıştı:³⁴

“Türkiye’de geçen çocukluk yıllarından ve ailesinden anekdotlar da anlatarak anılarını paylaşmış, birden fazla ülkede yaşamak zorunda kaldıklarından, hiçbir ülkede kök salmadığını, ancak kendisini en rahat, mutlu ve “evinde” hissettiği ülkenin de Türkiye olduğunu, kendisini Türk olarak gördüğünü, bugün farklı olmakla birlikte İstanbul’u çok sevdiğini, insanlarıyla, sıcaklığıyla, kültürü ve hayatıyla İstanbul’un Zürih ile karşılaştırılmayacak kadar güzel olduğunu, ailesinin ve diğer Yahudi bilim insanlarının sığınmalarına ve çalışmalarına olanak sağladığı için Türkiye’ye ve insanlarına, ayrıca kendilerini davet ettiği için Mustafa Kemal Atatürk’e minnet borçlu olduklarını söylemişti.”

1933 Üniversite Reformu Neden Başarısız Oldu?

Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz'ın Unutulan Üniversite Raporu

Schwartz, 1952’de Türkiye’den ayrılmadan önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a “Üniversitelerin Bugünkü Durumu ve İstikbal” içerikli Türkçe bir rapor yazarak sunmuştur. Dönemin yöneticileri bu raporla pek ilgilenmemiş ve rapor adeta unutulurcasına rafa kaldırılmıştır. Aradan 16 yıl geçtikten sonra Türkiye’de 1968 Gençlik Olayları’nın yaşanmasıyla Schwartz bir kez daha sorumluluk alarak 1952’de yazdığı raporun incelenmesi için Türkiye’deki yakın dostu bir Profesöre mektup yazmıştır. Mektupta “*Bu gidişle gelecekte bin bir türlü denge bozukluklarının doğacağını*” belirterek raporun yetkililerce incelenmesini ve üniversiteler için gerekli önlemlerin alınmasını rica etmiştir.³⁵

Philipp Schwartz raporunda “*Üniversite Nedir?*” diye sormuş ve detaylı bir açıklama yapmıştır. Schwartz, üniversitenin amacı bir ülkenin gençliğinde eğitime karşı ilgiyi uyandırmak ve vatandaşlara, hatta bütün insanlığa karşı üniversitenin bir bilim kurumu olduğu gerçeğini unutturmamak olduğunu savunmuştur; çünkü bir ülkenin gerçekleri araması ve o gerçekleri çekinmeden ifade etmesinin tek yerinin üniversiteler olduğunu, eğer üniversiteler susar ve

³⁴ Dağlı, *age.*, s. 201-202.

³⁵ “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 5-9 Ağustos 1968, s. 1.

gerçekleri dile getirmezse o ülkenin doğruları bulmasının imkânsız hale geleceğini belirtmiştir.³⁶

Raporunda Schwartz üniversiteleri doktorların, mühendislerin, hakimlerin, avukatların, memurların, zabitlerin, ekonomistlerin ve politikacılarını kısaca milletin bütün varlığının ve geleceğinin kendilerine emanet edildiği öğrencilerin yetiştiği kurumlar olarak tanımlamıştır. Bu sebeptendir ki, Schwartz bir üniversitenin seviyesi bir milletin kendi istikbali için ideal olarak kabul ettiği seviye ile eşit seviyede olacağını savunmuş; iddiasını daha ileri seviyeye taşıyarak “*üniversite insanlığın en mükemmel şahsiyetlerinin yetiştiği bir kurum*” açıklamasını yapmıştır. Şu halde “*Türkiye fakir bir memleket*” diye üniversitesinin de ülke geneliyle paralel olarak düşük seviyede olmaması gerektiğinin altını çizerek üniversitenin memleket ve millet için hatta insanlık için ileri ve yüksek ideallerin hedeflendiği örnek bir kurum olması gerektiğini belirtmiştir.³⁷ Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Schwartz üniversitenin ülke için çok stratejik ilim kurumu olduğunu, gerçek bilginin elde edildiği ve özgür düşüncenin bu kurumda olması gerektiğini açıklamıştır. Bir ülkeyi ayağa kaldıracak başat kurumun üniversite olduğunu ve fakirlikle eğitimin aynı kefeyle konmamasını vurgulamıştır; çünkü mülteci bilim insanları 1933’te Türkiye’ye geldiklerinde daha fakir ve imkânsızlıklar içindeydi. Atatürk bilime ve eğitime verdiği değerle üniversiteyi Batı’nın en iyi üniversiteleri arasına sokmuştur.

Schwartz raporunda “16 Yıl Önce Darülfünûn İslahındaki Gayeler” konusunda kendisi de sürecin içenden birisi olarak bilgilerini, tecrübelerini paylaşmıştır. 1933 Üniversite Reformu ile Türkiye Hükûmeti o zamana kadar mevcut olan Darülfünûn’un ıslahına karar vermiş ve gerçek manada bir bilim kurumu olan üniversitenin kurulmasına istemiştir. Schwartz’ın raporuna göre Türk hükûmeti üniversite reformu ile iki önemli önemli konu hedeflemiştir. Bunlardan ilki; üniversitenin memleket idaresi için lazım olan her türlü teknisyenin yetiştirmesi; ikinci ise, eskimiş olarak kabul edilen entelektüel kültürün yani önemini kaybetmiş, itibardan düşmüş olan dini ve hedefsiz ideallerin yerine, yeni bir şeyin konulması rasyonalist ve hümanist bireylerin yetişmesi arzulanmıştır. Bu reformla bütün halkta birlik duygusu uyandırılarak, halkı entelektüel ve realist idealler etrafında birleştirip kaynaştırarak, Türk milletini dünyanın en ilerlemiş milletleri seviyesine yükseltmek amaçlanmıştır.³⁸

Bu bağlamda 1933 Üniversite Reformu’na kadar Türkiye’de modern manada ilmi bir gelenek mevcut olmadığından dolayı bu amaçlara ulaşmak için Batıdaki üniversite sistemleri örnek alınmıştır. Batı tarzında eğitim vermek içinde

³⁶ Aynı yer.

³⁷ Aynı yer.

³⁸ “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1968, s. 3.

özellikle de Almanya'dan Hitler'in faşist politikalarına maruz kalan Alman bilim insanları İstanbul Üniversitesi'nde görevlendirilmiştir. Böylelikle İstanbul Üniversitesi'nde adeta bir mucize gerçekleşmiştir. O zamana kadar ancak hükûmetin veya bireylerin büyük fedakârlıkları neticesinde Batı'daki üniversitelerde işitilebilen sesler (yeni eğitim metodları) pek kısa bir zaman içinde Türkiye'nin yeni üniversitesinde kurulan kürsülerden de duyulmuştur. Sayısı gitgide büyüyen dinleyiciler ile öğrencilerin kulağına ve ruhuna o zamana kadar işitilmemiş yepyeni fikirler girmeye başlamıştır.

Schwartz'a göre; eski Darülfünûn'u tanıyan öğrenciler eski ve yeni arasında mukayese yaparak yeni sistemin kıymetini daha da anlamışlardır. Batı tarzı çağdaş üniversite eğitimi birkaç sene içinde eskisinin hatırasını gençlerden silmiştir. Üniversiteye yeni gelen öğrenciler birkaç sene öncesinde yapılan inkılap mahiyetindeki yenilikleri, artık hayatın normal adımları olarak idrak etmeye başlamışlardır.³⁹1933 Üniversite Reformu'nu yazan Albert Malche ile beraber Schwartz sürecin en yakın tanığı ve uygulayıcısı olmuştur. Schwartz'a göre üniversite reformunun en güzel yılları Türk gençlerinin yeni sistemde cevherlerini ortaya çıkardıkları dönem olmuştur. Çünkü reformlardan üç beş sene sonra İstanbul Üniversitesi'nde yüksek seviyede olan yalnız profesörler değil, bu seviyeye alışmış ve artık onu normal olarak kabul etmeye başlamış bir Türk gençliğidoğmuştu. Ayrıca üniversite kadrosunda kalmış olan Türk Profesörlerin gayretleri ve bilgileri genel olarak yükselmişti. Öğrencilerdeki ve Profesörlerdeki bu yükselişte kuşkusuz batılı bilim insanlarının katkısının çok yüksek olduğunu Schwartz raporunda belirtmiştir.⁴⁰

Schwartz, "Üniversite Reformu Muvaffak Oldu mu?" konusunda raporunda üniversite raporunun başarısızlığını tek bir nedene bağlamamıştır. Üniversite reformunun iyi bir şekilde başlayıp, başarısızlıkla neticelenmesinin sebebi olarak İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını görmüştür. Ona göre Türkiye devamlı bir tehlike altında kalmış ve gençliğin hayatı hemen hemen hiç sorunsuz olmadığını ifade etmiştir. Hükûmet savaşın üniversite üzerindeki olumsuz etkisini kırmak için profesörlerin ve üniversite öğrencilerinin mecburi askerleri iptal edilmiştir. Öyle ki savaşa dâhil olan ülkeler Türkiye'nin teveccühünü kazanmak için Üniversite Reformu ile yakından ilgilenmişler ve üniversitenin ihtiyacı olan araç gereçleri hibe etmişlerdir.⁴¹

Bu çerçevede Schwartz'a göre başarısızlığın tek sebebi sadece savaş olmamıştır. Başarısızlığın sebepleri arasında üniversiteye gelen gençlerin liselerde yeterli derecede yetişmedikleri ve eğitim görmedikleri konusu olmuştur.

³⁹ agm., s. 2.

⁴⁰ agm., s. 3-4.

⁴¹ agm., s. 3.

Bu konu gerçekte de üniversiteye gelen öğrencilerin yetersizliği reformun başarısızlığında rol oynamıştır. Fakat tek başında sebep iyi eğitim görmemiş gençler olmamıştır. Aksine bilinçli gelen öğrenciler verilen eğitimin kıymetini anlamışlardır.⁴²

Schwartz, istenilen başarının elde edilmemesindeki başka bir sebep olarak üniversitede çalışan profesörler, asistanlar, teknisyenler ve diğer yardımcı personellerin az maaş almaları olduğunu ifade etmiştir. Bu yüzden bütün bu unsurların geçim gayretlerini üniversite dışında aramaları eğitimin verimini düşürdüğü gerçeğini Schwartz, raporunda ifade etse de başarısızlığın en büyük sebebinin yetersiz maaş olarak görmemiştir; çünkü ona göre üniversitelerde en ufak bir başarısızlığın temeli idari ve akademik personelin yeterli maaş almaları hep bir araç olarak görülmüştür.

Schwartz başarısızlıkla alakalı başka bir noktaya da temas ederek şunları dile getirmiştir: Ana sorunlardan birisi de her yıl üniversitenin genel bütçesi olmuştur. Her bütçe görüşmesinde üniversiteye verilen bütçenin yönetim tarafından yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Hatta her sene üniversite tarafından biraz daha yükseltilmesi ve hükûmet tarafından biraz daha indirilmesi için sürekli olarak tartışmalara konu olmuştur. Schwartz'a göre bütçe dönem şartları içinde bir şeyler üretmek isteyen üniversite için yetersiz görülmüştür. Her sene büyüyen bir kuruma hep aynı bütçeyi vermek o üniversitenin işletilmez bir hale gireceğini belirtmiştir. Ayrıca üniversiteye ayrılan bütçenin iyi idare edilmemesi ve yedi, sekiz ay gibi enstitülerde parasızlıktan araştırma yapılamamasının sebebinin de hoyrat idarecilere bağlamıştır. Schwartz, üniversite reformunun başarısız olmasının en büyük ve en derin sebeplerinden birisi olarak adaletli ve iş bilen idarecilerin yönetimde olmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir.⁴³

1933 Üniversite Reformu'nun en başından itibaren 19 yıl Türk üniversite sistemi içerisinde yer alan P. Schwartz reformda istenilen başarının elde edilememesini yan sebeplerini yukarıda ifade etmiştir. P. Schwartz asıl sebeplerin köksel sorunlardan meydana geldiğini belirtmiştir. Bu konu hakkında şu ifadeleri aktarmıştır:⁴⁴

“18 sene, Türk milletinin her tabakası ile yaptığım sıkı temaslardan edindiğim intibahlar neticesinde, Üniversite Reformunun muvaffakiyetsizliğinde iki mühim ve Türkiye tarihi ile izah edilebilen en büyük rolün oynadığını sanyorum; Bunlardan biri Türk münevverlerinin birçoğunda derin kökleri olan kifayetsizlik hissidir. İkincisi de gerek

⁴² Aynı yer.

⁴³ agm., s. 4.

⁴⁴ “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1968, s. 1.

münevverlerde, gerekse halkın birçok unsurlarında Türk milletinin mukadderatını idare edenlere karşı mevcut olan itimsizliktir.”

Raporun devamında Schwartz kifayetsizliği/yetersizliği ele almıştır. Ona göre üniversite yönetim kadrosu, kurumu idare edebilecek yeterli donanım ve yetkinliğe sahip kişilerden oluşturulmamıştı. Bu yetersizliğin üzerine birde üniversite yöneticisinin çoğunda “*bu işi benden başka kimse yapamaz*” kibri yer edinmişti. Yetersizlik hissi o kadar ruhlarına işlemiş ki her fırsatta Türk hocalar ya da idareciler Schwartz’a; “*Siz Türkiye’yi tanıyorsunuz. Burada hiçbir şey yapılamaz*” ifadeleriyle bakış açılarını raporlamıştır. Türk dostlarının söylediği bu tarz sözler daha çok aydınların kendilerine ve milletlerine karşı duydukları güvensizliğin çok tipik bir örneği olarak P. Schwartz tarafından raporda işlenmiştir.⁴⁵

P. Schwartz üniversitede genellikle idareci modelini şu şekilde belirtmiştir:

“Üstünkörü bencilik, haksız eleştiri alışkanlığı, hakikatlerin ve olayların yanlış bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, daima hâklı çıkmak hırsı, böbürlenmek, yozlaşma, düşkünlük, hoşgörüsüzlük, başkalarını hakir görmek, birbirini çekememek, başkalarının üstünlüğüne tahammül edememek, başkalarına nispetle daha iyi olmak iddiası, görünüşü ve günü kurtarma arzusu gibi ruh halleri az çok herkeste görülüyordu.”

P. Schwartz, hoca olarak Türkiye’de kaldığı 19 yıl boyunca özellikle de idarecilerin genel olarak gördüğü ruh halini yukarıdaki ifadelerle izah etmeye çalışmıştır. Bu gibi ruh haline sahip insanların etkisiyle üniversite reformunda beklenen başarı elde edilmediğini iddia etmiştir. Ayrıca P. Schwartz başarısızlığın reçetesini şu ifadeyle; “*üniversitedekikurnazlık, ilim ve sanat bakımından yaratıcı dehadan daha yüksek ve kıymetlidir*” diyerek idari ve akademik kadronun haksız şekilde kurnazların eline geçtiğini buda 1933 Üniversite Reformu’nun asıl başarısızlığının kaynağını oluşturduğunu söylemiştir.⁴⁶

Prof. Schwartz, üniversite idaresinin yetersizliği konusundaki düşüncelerini belirttikten sonra, raporun devamında üniversiteye alınacak “*öğrenci sayısının sınırlandırılması*” konusuna temas ederek şunları belirtmiştir:⁴⁷

“Memleketimizin 20 milyon nüfusu 20 bin hekim isterken faal hekimlerimizin sayısı, en çok beş binden fazla değildir. Bu durum karşısında tıp talebelerinin sayısına sınır getirmek memlekete karşı hâksiz bir hakaret olur. Fakat diğer taraftan her yıl sekiz yüz hatta bin belki daha fazla talebe alırsak tıp fakültemiz yaşanamaz bir hale gelir. Çünkü dersanelerimizin miktarı azdır. Bunların en büyükleri dört yüz talebeden fazla alamaz. Fazla

⁴⁵ “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1968, s. 4.

⁴⁶ agm., 6 Ağustos 1968, s. 2.

⁴⁷ agm., 5 Ağustos 1968, s. 3.

alsa bile tedarikat verimsiz kalmağa mahkûmdur. Tıp tahsili için elzem olan pratikler, hemen hemen yapılamaz bir hale gelir.”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ihtiyaç olunan tıp öğrencisinin sayısının düşürülerek yerine başka alanlardan öğrencilerin doldurulması Schwartz'ın dikkatini çekmiştir. Ayrıca Schwartz'ın raporunun birçok yerinde Türkiye ifadesi yerine “*memleketimiz*” ifadesini kullanması mülteci bilim insanı olarak Türkiye'yi ikinci vatan olarak gördüğünün güzel bir örneğini oluşturmuştur.

Schwartz, üniversiteye kabul edilecek öğrenci seçiminin de çok önemli ve hassas bir konu olduğunu savunmuştur. Türkiye’de her sene üniversiteye hangi usullerle öğrenci alınması sorun yaratmıştır. Yapılan yeni değişiklikle liselerden “*pekîyi ve iyi derece*” ile mezun olan gençler üniversiteye kabul edilmişse de netice olarak yetersiz öğrenciler sınıfları doldurmuştur. Schwartz, yeni bir sınav sistemiyle öğrenci seçme kararlaştırılsa da sonucun değişmeyeceğini, çünkü yetersizliğin sebebinin öğrenciler olmadığını, üniversiteye hâkim olan yetersizlik havası ve geleceğedairgüvensizlik olduğunu vurgulamıştır.⁴⁸

Schwartz yazdığı raporun birinci bölümünün sonunda üniversitenin genel durumunu şu benzetmeyle tamamlamıştır:⁴⁹

“18 sene önce, Türkiye büyük bir hamle yaparak ve memleket istikbalinin düşünerek mükemmel bir vapur aldı. Dünyanın her yerine uğrayacak olan vapuru kaptanından bakarak son hizmetçisine kadar en iyi elemanlarla teçhiz etti. Aynı zamanda her bakımdan mükemmel tesisat ile donattı. Kısa bir zaman sonra da yolcular o zamana kadar hiç tanınmayan konfor ve yenilik muhiti içinde dünyanın mucizelerini açık gözle görmeğe ve anlamaya başladılar. Fakat seneler geçtikçe yolcuların sayısı o kadar arttı ki 1933’te suya indirilen gemi artık ihtiyaca yetmez bir hale geldi. Aynı zamanda vapurun tesisatı da eski mükemmel halini muhafaza edememiş içi, tesisatı oldukça bozulmuş, sıcak su tesisatı tamamen durmuş kalorifer tesisatı bazen işler ama umumiyetle işlemez bir hale gelmişti. Servis personellerinin disiplin ve hizmet hevesi gevşemiş yolcuların yani istikbalin kumandalarında da çalışma şevki azalmıştır. Kısaca vapur bugünkü halinde, artık büyük yolcular için elverişli olmaktan çıkmıştır. Fakat vapur esasen sağlam halindedir. Nispeten küçük bir tadilatla 18 sene önce gaye ve ümitlerimize kâfi gelebilir. Genç yolcu uçaklarımız, vapura büyük güçlüklerle girebilmelerine rağmen yine içlerinde büyük bir kuvvet ve ümit taşımaktadır. Çeşitli tahdit tedbirleri neticesinde dışarıda kalan gençlerimizin bütün gaye ve ümitleri yine bu vapurdur. Çünkü bugün değilse bile belki yarın 18 sene önce vaat edilen fevkalade yolculuk yine başlayabilir.”

İstanbul Üniversitesinin Genel Durumu Nasıl?

⁴⁸ agm., 6 Ağustos 1968, s. 3.

⁴⁹ agm., s. 4.

Üniversite İstikbaline Dair Tedbirler

Schwartz, raporunun ikinci bölümünde üniversitenin geleceği konusundaki görüşlerini üç ana maddede şöyle sıralamıştır:⁵⁰

“1- Üniversiteye girmek isteyen gençlerin miktarını hiçbir şekilde sınıra tabi tutmamak ve memleketimizde ne kadar lise mezunu üniversiteye girmek isterlerse, memleketin gelişimi için iyi derece iyi bir program hazırlanmalıdır.

2- Üniversite hocalarının tedrisat araştırma gayelerinde işbirliği yapanların bütün kuvvetlerinin ancak ve yalnız üniversiteye hasretmelerini temin etmek.

3- 1933 senesinde başlayan Üniversite Reformunun aynı ölçüde devam etmesini ve hatta yeniden başlamasını sağlamak.”

Schwartz, üniversitelerin geleceğe emin adımlarla devam edebilmesi için bu üç maddeyi sıralamış ve bu maddeleri raporun devamında detaylıca açıklamıştır. Raporda; 1933 Üniversite Reformu'nun takriben 1000 öğrenci için hesap edildiğini ve bütün fakültelerde ancak 500 öğrencinin kayıtlı olduğu belirtilerek, o zaman için alınan tedbirlerin uygun olduğu yazılmıştır. Kendisi de tıpcı olan Schwartz, tıp öğrencilerinin sayısı ve fakültenin durumunu şu örnek ile açıklamıştır: *“1933'deki Tıp Fakültesi yeni doğmuş bir çocuğa benzetirsek, bu çocuğun büyümüş hatta bir delikanlı olduğunu fakat zavallının hala küçüklük elbiseleriyle örtünmek mecburiyetinde kaldığını görürüz. O halde yapılması lazım gelen şey kısaltma değil, üniversitenin hudutlarını genişletmektir.”*⁵¹

Schwartz raporunda, yukarıdaki birinci maddede öğrencilerin üniversiteye alınması konusunda Türkiye gibi genç ve inkılap içinde bulunan bir memleket için ilkökul ve lise eğitiminin hayati önem meselesidir demiştir. Bu sebepten okul miktarının her sene artmasının en mühim hareketlerden birisi olduğunu ifade etmiştir. Bu bakımdan olgunluk sınavını kazanmış gençlere üniversitenin kapılarını en geniş şekilde açmamanın gerçekçi bir hareket olmayacağını belirtmiştir. Schwartz, ülkede ne kadar fazla lise mezunu üniversiteye girmek isterse, ülkenin gelişiminin o derece artacağını savunmuştur.⁵²

Raporun devamında Schwartz, ayrıca öğrenciden kayıt parası alınmasının gençler arasında ayrımcılığa neden olacağını bu ücretin alınmamasını raporunda altı çizili olarak vurgulamıştır. Schwartz, bu ücretin üniversite bütçesine çok büyük katkısı olmadığını belirterek, parasızlıktan kayıt olamayan gençlerin kayıt olan öğrencilere karşı cephe alacağını bunun da gençlik arasında olaylara neden olacağını savunmuştur. O, ülkede yaşayan münevver/aydın sıkıntısı kayıt ücreti

⁵⁰ “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1968, s. 1.

⁵¹ a.g.m., s. 2.

⁵² Aynı yer.

ile daha da çıkmaza gireceğini, Anadolu'dan gelen fakir ama aydın olma potansiyeli yüksek olan Türk gençliğinin önünün bu uygulama ile kesildiğini rapor etmiştir.⁵³

Schwartz raporunun devamında Türkiye'de gerçek manada aydın kesimin pek az olduğunu yazmıştır. Aydın/münevver ihtiyacı başka hiçbir ülkenin Türkiye'nin ki kadar kuvvetli olmadığını ifade ederek şu örneği vermiştir; *"bugün hükümet bürolarında oturan cabil, hatta bazen dürüst olmak gerekirse okumak ve yazmak dahi bilmeyen binlerce memurun halefleri acaba yine aynı seviyede kalabilir mi?"* diyerek ülkenin gelişmesi için devlet kadrolarında artık bu kesime değil aydın kesime ihtiyaç duyulduğunu anlatmak istemiştir. Ayrıca raporun birinci kısmında 20.000 doktora ihtiyaç olduğunu ifade eden P. Schwartz, daha sonra ülkenin gelişimi için bu sayının en az 25 bin doktor, 150 bin hukukçu ile iktisatçı, 25 bin mühendis, 200 bin ilkokul ve lise öğretmeni gibi aydın bir kesime ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴

Bu bağlamda başka meslek gruplarının dışında modern Türkiye'nin daha birçok münevvere ihtiyacı olduğu vurgulayan Schwartz, bütün bu boşlukların doldurulması belki yirmi belki de otuz senede oluşacağını altını çizmiştir. Schwartz; *"bugünkü düşüklüğün en mühim sebebi hakiki münevverlerin fevkalade az olmasındandır ve bugünkü halimizi, kendileri için bir imtiyaz olarak mubafaza etmek isteyenler veyahut Türkiye'nin istikbaline inanmayanlardır ki, münevverlerin çoğalmasına engel olmak için bir sürü engel koymamaktadır"*⁵⁵ diyerek bu konu hakkında raporunda ilginç örnekler sunmuştur.

Schwartz raporunda öğrenci yurtlarının kaldırılmasını yazmış ve bu konu hakkında detaylı bir şekilde açıklama yapmıştır. Ne var ki, 1933 Üniversite Reformu'nun mimarı Albert Malche sosyal devlet anlayışı çerçevesinde öğrencilere barınma yurt imkânı sağlanması gerektiğini savunmuştur. Çünkü Anadolu'dan gelen öğrencilerin imkânsızlıktan başka grupların eline geçmemesi gerektiğini yazmıştır.⁵⁶

Schwartz ise, yurtların kaldırılmasını şu sözlerle savunmuştur: *"Çünkü bunlar, alelade bir yasayış seviyesinde memur zihniyetiyle hükümet kolektivizminin/gruplaşmanın bir nevi kuluçkalarıdır. Yurtlarda memleketin eliti yetişeceği yerde, tembellik, sinsilik yapan gençlerin iyi talebinin bile seviyesinin düşürmeye mahkûmdur."*⁵⁷ Ayrıca önlem

⁵³ Aynı yer, s. 2.

⁵⁴ agm., s. 3.

⁵⁵ Aynı yer.

⁵⁶ Malche, *age.*, s. 52-54.

⁵⁷ agm., 7 Ağustos 1968, s. 2.

alınmadığı takdirde; “*memleketin kazancı cabil ve her bakımdan ümitsiz, fakat diploma sahibi bir üniversite mezunu olacaktır*” diyerek yetkilileri uyarmıştır.

Konu hakkında P. Schwartz hükûmet teşkilatı tarafından yurtlarda kalan öğrencinin hesabına bursunu yatırmasını ve böylece gençlerin kendi geleceklerini şekillendirirken, tecrübe kazanacaklarını belirtmiştir. Bursu her öğrenciye değil belli noktalarda başarılı olan öğrencilere verilmesini ve başarısız olan öğrencilerin burslarının kesilmesini önermiştir. Öğrencilere sorumluluk yüklemek için Batı'daki gibi öğrenci otelleri kurulmasını ve bugünkü hükûmet yurtlarına nazaran çok daha büyük bir konfor ve serbestlik havası içinde kurallara uyarak yaşamlarını sürdürmeleri gelecek konusunda daha emin adım atan gençlerin yetişeceğini savunmuştur.⁵⁸

Schwartz, raporun devamında hükûmet tarafından ancak çalışkan öğrenciyi her türlü yardım edilmesi gerektiğini, çünkü hükûmetin gayesinin halk parasıyla halk için aydınlatmaktır olduğunu belirtmiştir. Bu usul uygulanırsa yurtlarda tembel öğrencilerden daha çok çalışkan aydın olmak isteyen öğrencilerin sayısının artacağını, bu şekilde öğrenciler arasında da rekabetin artacağını yazmıştır. Artık hükûmetin çok fazla öğrenciyi yurt dışına göndermemesi gerektiğini çünkü alanındaki en iyi hocaların İstanbul Üniversitesi'nde olduğunu beyan etmiştir. Bu uygulamanın üniversite bütçesine döviz olarak yük olduğunu, yurt dışına daha çok yüksek tahsil için en çalışkan ve en başarılı olan gençlerin gönderilmesinin daha nitelikli bir politika olacağını söylemiştir. Ayrıca Schwartz, üniversite eğitimi sırasında öğrenme ve araştırma yeteneği üstün olan gençleri mezun ettikten sonra eski usul sistemden gelen memurların altında çalıştırmanın büyük bir israfına neden olacağını rapor etmiştir. Schwartz, bu gençlerin daha iyi ve üstün yerlerde görev almalarının ülkenin yükselmesini, Fransa, Almanya, İngiltere'deki gençlere göre daha çok artıracığını ifade etmiştir. Fevkalade yetenekli olan Türk gençlerinin her türlü sanat ve bilim adamı özelliklerine sahip olduğunu, bu gençleri bulmak, gelişimlerine katkı vermek ve geleceklerini garanti altına almak Türkiye'nin geleceği için elzem bir politika olduğunu raporunda yazmıştır. Schwartz bu tarz gençler hakkında şu örneği vermiştir:⁵⁹

“Son günlerde yeni mezunlar arasında karakter, ciddiyet, kabiliyet ve bilgi bakımından fevkalade bir genç doktora enstitümüzde asistanlık teklif ettim. Genç bir gün düşünmek mühleti istedikten sonra nihai cevabını şu oldu: “Ancak böyle bir ilim muhitinde mesut olabileceğimi biliyorum. Fakat burada kalmağa cesaretim yok. İstikbalim bakımından Jinekoloji Kliniğine gitmeğe karar verdim.” Böylelikle Türkiye bir ilim adamı daha kaybetmiş ancak 30 sene sonrası için zengin bir Jinekolog kazanmış oldu.”

⁵⁸ agm., s. 2.

⁵⁹ agm., s. 3.

Bunun nedeni, gelecek kaygısı yaşayan gençlerin kariyer yapmaktan önce ilk tercihi daha çok para kazanarak geleceğini bu şekilde garanti altına almak istemiştir.

Schwartz, “Üniversite Hocaları ve Öğrenci İlişkileri” başlığı altındaki raporunda 1933’teki reformun başarılı bir şekilde yürümesi için bu konunun ana konu olduğunu vurgulamıştır. Özellikle de üniversite hocalarının başka işlerle meşgul olmamalarını ve bütün enerjilerini gençlere ve üniversiteye aktarmaları gerektiğini savunmuştur. Kendisinin de 1933’te geldiğinde sözleşmesinde üniversite dışındaki olaylarla ilgilenmeyeceğini, tek görevinin üniversite işleriyle gençlerin yetiştirilmesi olduğunu belirtmiştir. P. Schwartz, artık ister Türk ister yabancı hoca olsun hepsinin tek görev yerinin üniversite olması gerektiğini savunmuştur. Bunun içinde hocaların ücretlerinde iyileştirme yapılarak bütün bilgi ve birikimlerini gençliğe aktarmasını bir genel kural olarak raporlamıştır. Hocalar mesaisinin çoğunu üniversitede ve gençlerin arasında geçirirse gerçek bağı sağlanacağını, başarının bu samimi ve güven ortamında doğacağını belirtmiştir. P. Schwartz, hoca-öğrenci ilişkisini şu şekilde açıklamıştır: “*Yani ciddi bir profesör kürsüsünün önünde oturan gençliği hakir görmekte ve hiçe saymak söyle dursun, bilakis kendi ilmi varlığının en büyük hâkimi olarak sayar.*”⁶⁰

Schwartz; 1952’de ülkeden ayrılmadan önce profesörler ve öğrenciler arasında hemen hemen hiçbir samimi bağı ve ilginin olmadığı hakkında; “*profesörler talebe için umumiyet üzere teblîkeli ve erişilemez mahlûktur. Talebe ise profesörler için çoğu için sadece sayıdan ibaret başka bir şey değildir. İmtihanda görüşürüz, geçer veya çakarsın!*” ifadesiyle hocalar ve öğrenciler arasında sevgi ve saygı bağına koptuğunu belirtmiştir. Türk öğrencilerin Batıdaki öğrencilere göre daha çok duyguları ile hareket ettiklerini, bunun içinde hocaların “*baba*” rolünde gençlerle bağı kurmasının başarıyı getireceğini raporunda yazmıştır.⁶¹

Üniversitenin Geleceği İçin Neler Yapılmalı?

Reforma Aynı Ölçüde Devam Edilmeli

Üniversitenin içinde bulunduğu sorunları 16 yıl önce gören Profesör P. Schwartz, raporunun son bölümünde görüşlerini şöyle açıklamıştır:⁶²

“1933 senesinden reformun en mühim tedbirlerinden biri, kürsülerin büyük miktarda Avrupa Üniversitelerinden gelen profesörlerin idaresine verilmesi idi. 18 sene içinde ecnebi profesörlerin hem miktarı hem de seviyesi büyük miktarda değişikliğe maruz kaldı. Üniversitemizde Von Misse,

⁶⁰ “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1968, s. 2.

⁶¹ Aynı yer.

⁶² “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1968, s. 1.

Nissen, Leo Spitzer, Pragerve Hirsch gibi seviyesinde profesörlerin bulunmadığıdır. Profesör diye getirilen ecnebi arkadaşlar kendi memleketlerinde de bu sığata layık değillerdi. Bugün 18 senelik faaliyetimiz göz önünde tutularak mevcut olan eksikleri tamamlamak istersek, Üniversite için 1933 senesinde uygun bulunmuş ecnebi profesörler miktarını ve akliesini yeniden tesis etmeliyiz.”

Yukarıdaki ifade de Schwartz, nitelikli bilim insanların yerine Batı'da dahi tanınmayan hocaların üniversitelere doldurulduğunu, bunun da belli sorunları olan üniversiteyi daha da problemlili hale dönüştürdüğünü yazmıştır. Boş kadrolara tekrardan birinci sınıf yabancı profesörler yerleştirilerek üniversitenin yine birdenbire 1933-1938 senelerinde olduğu gibi dünyanın birinci sınıf üniversiteleri arasına gireceğini belirmiştir. Schwartz Türkiye'nin bugünkü şartlar altında İstanbul ve Ankara Üniversitesi'nden başka en az iki ve hatta dört tıp fakültesine şiddetle ihtiyaç olduğunu savunmuştur.

Schwartz, 18 sene önce Türkiye'ye gelen profesörlerin hiçbirini memleketle zarar verici herhangi bir faaliyette bulunmadıklarını, hatta Türk milletine kısa sürede alışarak uyum içinde yaşadıklarını rapor etmiştir. “*Bilim adamı için ilmîne hizmet eden her memleket vatanıdır*” anlayışıyla yeni gelecek yabancı profesörlerden de aynı neticenin elde edilebileceğini ifade etmiştir.⁶³ Schwartz'ın tırnak içindeki ifadesini açmak gerekirse; 1933-1938 yılları arasında Türkiye'de görev yapmış çok değerli bilim insanları Türkiye'yi sığındıkları bir ülke değil “İkinci Vatan” olarak görmüşler ve benimsemişlerdir.

Schwartz, raporun devamında Türkiye'nin şairleri, yazarları, heykeltıraşları, ressamaları, musikişinasları, tabiatı ve insanı anlatan ilim ile sanat insanların Türkiye'ye davet edilmesi gerektiğini şu sözlerle açıklamıştır: “*Bizim genç, güzel ve istikbalini insanlığın en yüksek gayelerine arayan Türkiye'mize getirmek hiç fena olabilir mi? Zengin ve Kudretli Birleşik Amerika Devletleri bile kapılarını bu gibi kıymetlere daima açık tutuyor.*”⁶⁴ Görüldüğü üzere, P. Schwartz raporunun her paragrafında; “*Türkiye'miz, gençlerimiz, memleketimiz ve üniversitemiz*” gibi aidiyet duygusu barındıran ifadelere yer vermiştir.

Schwartz, Türkiye'nin ve üniversitenin kalkınması için çok sayıda alanında yetkin bilim ve sanat insanının ülkeye getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Caddelerde zengin yeni ve pahalı yabancı mallara rastladığını, İngiliz, Fransız, İtalyan otomobilleri ile lüks kumaşların, lavantaların ve sayısız eşyaların ülke kalkınması için acil ithalat unsuru olmadığını belirtmiştir. Cerrah Schwartz, Batı ülkelerinden yüksek kabiliyette profesörler getirmekle memleketin manevi potansiyelini yükseltmek için bu dışalım kapısını açmanın hayati öneme sahip

⁶³ agm., s. 2.

⁶⁴ Aynı yer.

olduğu vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye bu yüksek kabiliyetteki insanlara karşı ne kadar anlayış, saygı ve kolaylık gösterirse, kültürel prestijinde bütün dünyada o nispette yükseleceğini ve böylelikle Atatürk'ün ilimde, fende ve teknolojiye arzuladığı Türkiye'nin ortaya çıkacağını ifade etmiştir.⁶⁵

Schwartz, ünlü profesörlerin yurt dışından getirilmesini önermiş fakat bunun mümkün olmadığı noktalarda her sene değilse bile, zaman zaman dünyanın en meşhur ve aynı zamanda en yüksek bilgili ve salahiyyetli şahsiyetlerinin üniversitede konferans vermek üzere davet edilmesini teklif etmiştir. P. Schwartz, konferans, panel ve konuşmacı olarak her yıl 10-15 hatta daha fazla dünyaca tanınmış bilim insanını misafir olarak Türkiye'de bir araya gelirse, bu yalnız Türkiye'deki her türlü meslek ve ilim grupları için değil, Türkiye etrafındaki memleketler için de yüksek kıymette bir cazibe merkezi teşkil edeceğini savunmuştur.⁶⁶

Üniversitenin gelişim seviyesini ve gelecek derecesini otomatik olarak kontrol ve düzenleyen bir mekanizmaya şiddetle ihtiyaç duyulduğunu Schwartz rapor etmiştir. Bu mekanizmanın Türkiye'ye misafir olarak davet edilecek birinci sınıf bilim insanının her sene birkaç ay Türkiye'deki ilim hayatının içinde çalışmaları ve üniversitenin durumu hakkındaki gözlemleri bu kontrol merkezini kendiliğinden doğuracağını ifade etmiştir.

Schwartz, bütün bu gibi tedbirler sayesinde Türkiye'nin uluslararası ilim sahalarına önemli bir unsur olarak katılacağını ve ilk zamanlarda belki yalnız alıcı/öğrenen olarak vazife göreceğini belirterek kısa bir zaman sonra uluslararası ilim hayatı için önemli verici/eğitici bir unsur olacağını savunmuştur. Türkiye'nin bilime karşı göstereceği samimi hürmet sayesinde, ülkede toplanacak dünyaca önemli bilim insanları, Türk gençliğindeki yetersizliği değil Türk gençliğindeki cevheri keşfedeceklerini belirtmiştir.⁶⁷

Ord. Prof. Philipp Schwartz'ın Üç Kaidesi

Schwartz raporunun sonuç kısmında modern bir ülkede parti ve iktidar değişiklikleri yaşansa da aşağıdaki üç maddenin aslını ve varlığını koruması gerektiğini tavsiye etmiştir.

1. Millet ve memleketin varlığını müdafaa eden Genelkurmay Teşkilatı.
2. Milletın yaptığı kanunların yani ahlakın ve adaletin hâkimiyetini temin eden Yüksek Mahkemeler.

⁶⁵Aynı yer, s. 2.

⁶⁶ agm., s. 3.

⁶⁷Aynı yer.

3. Milletin ruhunun ve hayatının, yani tarihi varlığı ile olgunlaşmış millî kültürel kıymetlerinin muhafazası ve bunların gelişimini temin eden Üniversiteler.

Schwartz, bu üç önemli maddenin millî varlık içinde birbirine ne kadar bağlı olduklarını belirterek millet ruhunun muhafazası ve geleceğini temin bakımından üniversitelerin oynadığı rolün en başta geldiğini ifade etmiştir. Üniversitenin yani eğitimin önemi hakkında *“bir millet, toprağını kaybetmiş olsa dâbil, rubunu muhafaza etmek kudretine malikse daima yaşayacak ve bir gün yine kendi kaderine bâkim olacaktır. Fakat rubunu kaybeden millet ne kadar büyük de olsa, er geç kendi varlığının mezarı olmaya mahkûmdur”* demiştir.⁶⁸

Schwartz, özellikle geri kalmış ve manevi sıkıntılar geçiren ülkelerde zaman ve emek israfına meydan vermeden geleceği inşa etmenin tek yolunun sağlam bir eğitim faaliyetiyle mümkün olacağını altını çizmiştir. Ülkeyi ileriye taşıyacak, sıkıntılardan kurtaracak en kuvvetli ve en yaratıcı yolların üniversitelerden geçtiğini vurgulamıştır. Bu açıdan üniversite, *“Türkiye’miş”*⁶⁹ için Millî Müdafaa Teşkilatının en asil eğitim kurumunu oluşturmuştur.

Schwartz, üniversitenin 18 senelik gelişiminden memnun olunmamasının sebebini şu ifadeyle açıklamıştır: *“Türkiye’mizin varlığında ve istikbalinde bütün diğer müesseselerden daha ehemmiyetli tutulması lazım gelen üniversitelerin kati derecede takdir edilmiş olmaması gelişimin önünü kesmiştir.”*⁷⁰

Schwartz, üniversitelerin bütün milletlerin hayatında olduğu gibi, Türk milletinin hayatında da çok hayırlı bir rol oynayabileceğine kanaat getirmiştir. Schwartz, bunun için Türkiye’deki üniversitelerin ülke gençliğinin yeteneklerini ve cevherlerini ortaya çıkarıp, bunlara sahip çıkarsa, gelişimin ve kalkınmanın kendiliğinden geleceğini savunmuştur. Yoksa mevcut ihtiyaçların ilmi araştırma ve yetiştirme arasındaki yetersizliği ve ahenksizliği devam ederse, yakın veya uzak bir zamanda iç teşebbüslerle beraber bin bir türlü denge bozukluklarıyla üniversite eğitim sisteminin bir noktada patlayacağını ifade etmiştir.⁷¹

Sonuç

Atatürk, memleketin kalkınması için yurtdışına öğrenci gönderilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bunun için de Türk gençliğinin çağdaş eğitim alması için Avrupa’dan branşında en değerli akademisyenleri dış alım yoluyla ülke hizmetine katmıştır. Almanya’da Hitler tarafından mesleklerinden el çektirilen,

⁶⁸ “16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1968, s. 9.

⁶⁹ Bu ifade Schwartz’ın raporunda sıkça kullandığı ve Türkiye’yi benimsediğinin en özel örneklerinden birisidir.

⁷⁰ agm. s. 3.

⁷¹ Aynı yer.

alanında çok değerli akademisyenlerin yolu Atatürk Türkiye'sinde keşiştir. Savaştan çıkmış, ekonomik olarak fakir olan genç Türkiye Cumhuriyeti aklı ve bilimi rehber edinmiş Atatürk'ün üst düzey girişimleri ile bu mülteci bilim insanlarına ülkenin kapılarını açmıştır. Almanya'daki olağan dışı bu gelişmeler yaşanmasaydı alanının seçkin bu bilim insanlarını Türk üniversitelerinde görevlendirmek mümkün dahi olmazdı. Bu olağanüstü gelişmeler neticesinde Türkiye'ye rotasını çeviren ve üniversite reformunun mimarlarından birisi olan Patoloji uzmanı Prof. Philipp Schwartz on yıl ülkede kalarak önemli katkılar vermiştir. Mülteci bilim insanları Cerrah Nissen ve İktisatçı Neumark anılarında Schwartz'ı, tüm Türkiye projesinin gerçek bir "*spiritusrector /yön veren ruh*" olarak tanımlamışlardır.

Üniversite Reformu kapsamında Türkiye'ye gelen mülteci Alman bilim insanları sığındıkları ülkeyi ikinci vatan olarak görmüşlerdir. Vatan olarak algıladıkları ülkenin sadece eğitimsel faaliyetleriyle uğraşmamışlar, aynı zamanda ülkenin bütün sorunları için çözüm üretmeye çalışmışlardır. Bu mülteci bilim insanlarından doktor olarak tıpta yeni teknikleri ülkeye kazandırarak birçok Türk gencinin yetişmesinde emek harcamış Schwartz olmuştur. İkinci vatan kavramını tek vatan olarak 1948'de Türk vatandaşı olarak perçinlemiştir. Schwartz, Türkiye'den ayrılmadan önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a üniversitenin durumu ve geleceği hakkında uzun bir rapor yazarak sunmasına rağmen yazdığı bu rapor dönemin yöneticilerini alakadar etmemiş ve rapor göz ardı edilmiştir. Schwartz, vatandaşı olduğu Türkiye'den ayrıldıktan sonra aradan yıllar geçse de ülkenin sorunlarından ve gerçeklerinden uzak kalamamış; dünyada ve Türkiye'de yaşanan 1968 olaylarının üniversitelere sıçramasıyla yıllar önce yazdığı raporun incelenmesini ve üniversiteler için gerekli önlemlerin alınması tavsiyesinde bulunmuştur. Türkiye'nin özellikle üniversite meseleleri konusunda son nefesine kadar mücadele etmiştir.

Schwartz'ın 1952'de "İstanbul Üniversitesi'nin Bugünkü Durumu ve İstikbalı" başlıklı raporu incelendiğinde, üniversitenin adeta 68 olayları ile bir çıkmaza gireceğini yıllar önce yazdığı raporda anlaşılmıştır; öyle ki hem yaşanacak sorunları raporda işlemiş hem de bu sorunların nasıl çözüme kavuşturulması konuda fikirler ortaya atmıştır. Schwartz'ın raporunda uzunca değindiği üniversite yönetimi, memurları, hocaları ve öğrencileri konusunda eleştirileri ve önerileri yerinde mantıklı tavsiyeler olmuştur. Ne var ki, öğrencilerin barınma konusunda devlet yurtlarının öğrenciyi miskinleştirdiğini; bunun yerine öğrenci pansiyonlarının gelmesini tavsiyesi etmiştir. Tavsiyesi, dönemin Türkiye şartları için uygun görülmemiştir. Schwartz, bu öneriyi Almanya'daki gençlik ve aile yapısına göre tavsiye etmiştir. Oysaki Anadolu'nun fakir gençlerinin aile yapısı ve ekonomik yapısı öğrenci pansiyonlarına uygun

görülmemiş ve devlet yurtları olmadan başka illerde üniversite eğitimlerine devam etmeleri mümkün görülmemiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Ankara

İstanbul Üniversitesi İçin Önerilen 30 Profesör, Ebis No: 01008951.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşinleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

BCA Fon: 30.18.1.2, Kutu: 102, Gömlek: 54, Sıra: 16, 8 Temmuz 1943.

BCA Fon: 30.18.1.2, Kutu: 116, Gömlek: 33, Sıra: 2, 6 Mayıs 1948.

BCA Fon: 30.11.1.0, Gömlek: 202, Sıra: 32, 12 Aralık 1948.

BCA Fon: 30.11.1.0, Kutu: 336, Gömlek: 29, Sıra: 10, 31 Temmuz 1968.

Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi (PA AA) Berlin.

İstanbul Emigranten Akten, B2-P.74/35E, (Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler im Ausland), 1936.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Arşivi,

Philipp Schwartz Özlük Dosyası, No: 4109-168, 1933.

Philipp Schwartz Özlük Dosyası, No: 4109-218, 1936.

No: 4109-218, 1936.

Resmî Kaynaklar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Atatürk'ün IV. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşması, Cilt 18, Devre IV, 1933.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi IV/15, Ankara, 1933.

Düstur, 14, (III. Tertip), Ankara, 1933, s.1299-1231.

Resmî Gazete, Sayı 2420, 6 Haziran 1933.

Sürelî Yayınlar

“Bir Hafta Sonra 4 Maruf Ecnebi Profesör Daha Geliyor”, *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1933, s. 1-6.

“Yeni Ecnebi Profesörler”, *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1933, s. 1.

Cumhuriyet, 16 Ağustos 1933, s. 1.

“P. Schwartz Türk Tabiiyetine Geçti”, *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1949, s. 2.

“Prof. Schwartz Ülkemizden Ayrılıyor”, *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1952, s. 2.

“Prof. Schwartz İçin Veda Töreni”, *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1952, s. 2.

“16 yıl Önce ve Bugün”, *Cumhuriyet*, 5-9 Ağustos 1968.

DÜNDAR Uğur (2000) Tarihi Bir Belge, *Hürriyet*, 27 Şubat, s. 3.

AÇIKGÖZ Esra (2007) Özgürlüğe Giden Yol, *Cumhuriyet Almanya*, 6 Temmuz, s. 14.

Kitaplar ve Makaleler

DAĞLI Erkan (2022) *Dariülfünûndan Üniversiteye Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretimine Katkıları*, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale.

DEMİRCİ Sibel (2022) Philipp Schwartz ve Yükseköğretim Sistemine Katkıları, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 19, s.97-122.

DÖLEN Emre (2010) *Türkiye Üniversite Tarihi Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Dariülfünunu 1922-1933*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HIRSCH Ernst (1997) *Anılarım - Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*, Çev. Fatma SUPHİ, Tubitak Yayınları, İstanbul.

İNAN Afet (1973) *50. Yılda Tarihten Geleceğe*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

----- (1998) *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İZGİ Özkan (1984) Atatürk'ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara, s. 267-276.

Kılıç Ali (1955) *Atatürk'ün Hususiyetleri*, Sel Yayınları, İstanbul.

KOCATÜRK Utkan (1984) *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

MALCHE Albert (1939) *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul.

NEUMARK Fritz (2017) *Boğaziçi'ne Sığınanlar*, Çev. Şefik Alp BAHADIR, Kopernik Yay., İstanbul.

NİSSEN Rudolf (2001) *Helle Blätter, Dunkle Blätter Erinnerungen eines Chirurgen*, Stuttgart.

REİSMAN Arnold (2011) *Nazişizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu*, Çev. Gül Çağalı GÜVEN, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

SCHWARTZ Philipp (2003) *Kader Birliği-1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları*, Çev. Nagehan ALÇI, Belge Yayınları, İstanbul.

SHAW J. Stanfod (2014) *1933-1945 Yahudi Soykırımı ve Türkiye - Türkiyeli ve Avrupalı Yahudilerin Nazi Zulmünden Kurtarılmasında Türkiye'nin Rolü*, Çev. Fahir ARMAOĞLU, Timaş Yayınları, İstanbul.

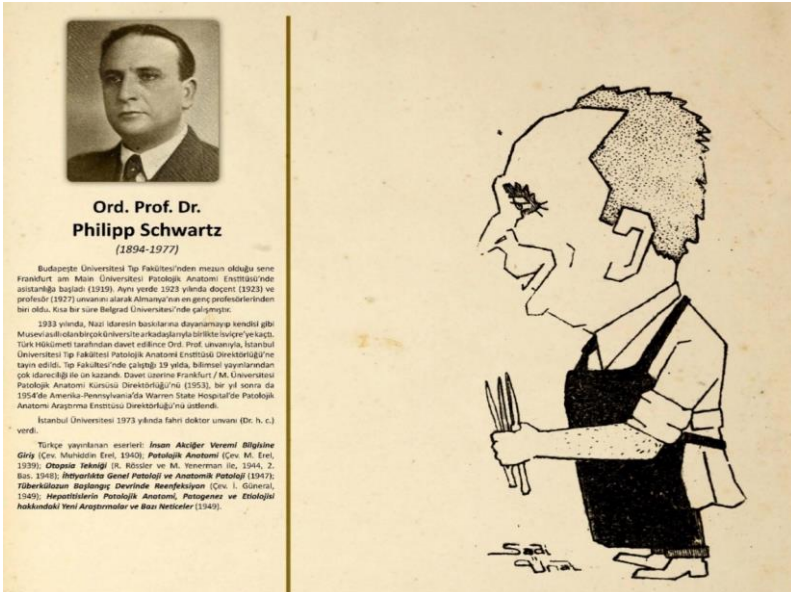
TERZİOĞLU Arslan (1976) Türkiye'de Görev Yapmış Olan Alman Asıllı Tıp ve Deneysel Bilim Dallarındaki Profesörlerin Biyografileri, *Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul, s. 175-192.

- TURAN Orhan (2020) Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Amaçları, *Fârâbi Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-II*, Ed. Yunus Emre TANSÜ, İksad Yayınları, Gaziantep, s. 489-554.
- TÜRK Fahri - ÇINAR Servet (2013) Türkiye ile Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri, *Gazî Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 13, s. 45-65.
- WİDMANN Horst (2000) *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çev. Aykut KAZANCIGİL - Serpil BOZKURT, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- WINKELMANN Otto (2005) Schon aus Gründen des Alters ablehnen, *Der Pathologe Philipp Schwartz (1894-1977) und die Frankfurter Medizinische Fakultät*, in Hessisches Ärzteblatt, Band 12, s. 862-863.
- YENERMAN Münevver (1981) Patoloji Dalında 1933 Üniversite Reformu ile Sağlanan Gelişmeler ve Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz'ın Etkileri, *II. Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul, Ed. Arslan TERZİOĞLU, İstanbul, 25 (Eylül), s.185-195.
- YILDIRIM Nuran - ERTİN Hakan - ÖZALTAY Bülent (2014) *Reform Sonrası İlk On Yılda Çizgilerle Öğretim Üyelerimiz*, - *Philipp Schwartz*, - İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ekler

Görsel 1 – Ord. Prof. Philipp Schwartz'ın 5 Ağustos 1968'de Cumhuriyet Gazetesinde yazdığı raporun tefriki.

Görsel 2- Tıp fakültesi öğrencileri hocaları Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz'ın 1936'da karikatürünü çizmişlerdir.

Tıp Fakültesi Profesörleri						
		Muk.	Bitim Tarihi	Fakül.	Kaç ay evvel	
<i>Kardina</i> 1.X.1943	1 - Felix Haurowitz (Prof.)	1.III.1944	1-7-1943		5 ay evvel (5 sene)	
15.V.1943	2 - Prof. Braun	15.X.1943	12-2-1943		5 ay evvel (5 sene)	
30.V.1943	3 - Prof. Kantarowitz	30.IX.1943	30-1-1943		5 ay evvel (5 sene)	
15.V.1943	4 - Prof. Hirsch	16.X.1943	12-2-1943		5 ay evvel (5 sene)	
16.V.1943	5 - Prof. Schwartz	15.X.1943	15-2-1943		5 ay evvel (5 sene)	
16.V.1942	6 - Prof. Max Sgalitzer	16.IX.1943	16-1-1943		5 ay evvel (1 sene)	
16.V.1942	7 - Prof. Winterstein	16.X.1943	16-2-1943		5 ay evvel (1 sene)	
	8 - Oberndorfer	6.X.1943			yok	
15.V.1943	9 - Prof. Igersheimer	15.X.1943	15-2-1943		5 ay evvel (6 sene)	
1.XI.1943	10 - Prof. Peterfi	1.IV.1944	1-2-1943		5 ay evvel (1 sene)	
	11 - Prof. Mouchet	17.II.1940			3 ay evvel	
21.2.1944	12 - Prof. Frank	31.VIII.1944	31-1-1943		5 ay evvel (5 sene)	
3.4.1940	13 - Prof. Helmann	3.III.1941	3-2-1940		10 ay evvel (5 sene)	
1.4.1943	14 - Prof. Nissen	1.IX.1943	1-1-1943		5 ay evvel (5 sene)	

Ayrılanlar

Prof. Liepschitz	<u>Yerine gelen</u>
Prof. Dessauer	Prof. Haurowitz
Prof. Nissen	Prof. Sgalitzer
Prof. Liepmann (öldü)	
Prof. Löwenthal	Prof. Peterfi

Görsel 3- Tıp Fakültesinde sözleşme yenilenen mülteci akademisyenlerin liste ekidir. Ord. Prof. Philipp Schwartz'ın 5. Sıradadır.

(Türk Tarih Kurumu Arşivi)

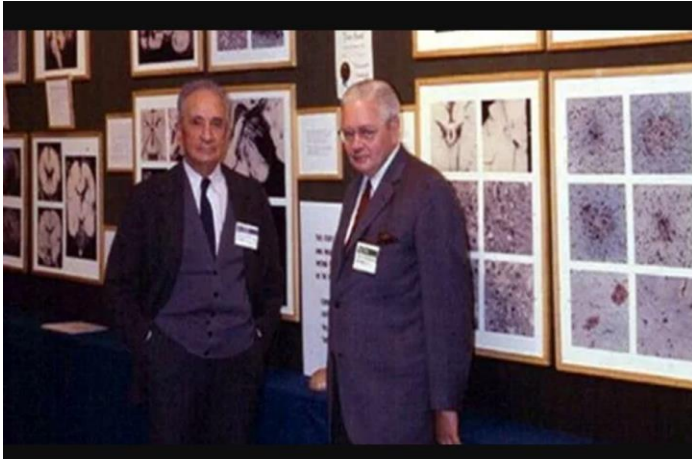
Görsel 4 – P. Schwartz'ın 1935-36 Tıp Fakültesi Yılığındaki Fotoğrafi. (Prof. Dr. Nadir Paksoy Arşivi)

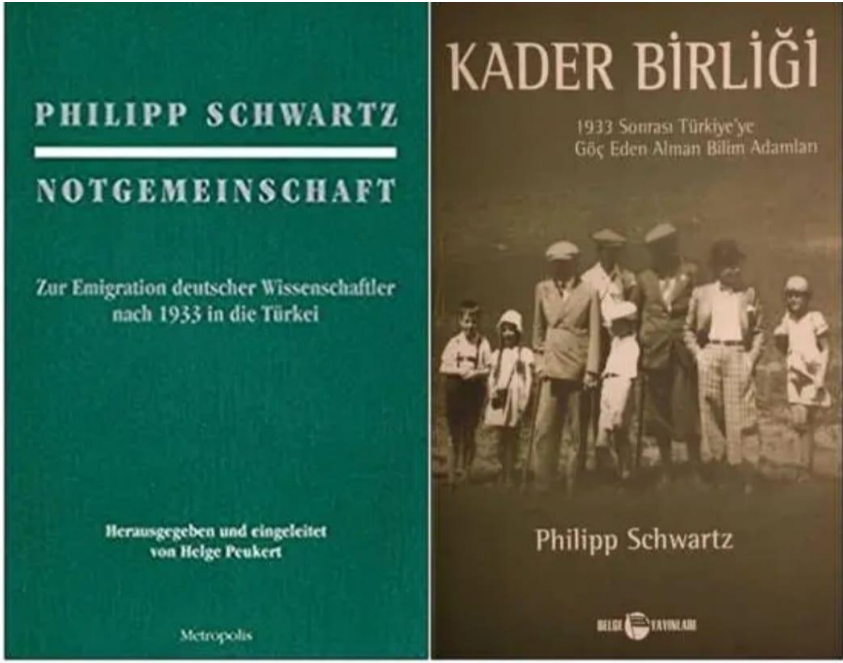
Görsel 5 – Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz
(<https://portreler.fisek.org.tr/o-bizden-biri-unutulmus-kurtarici-philipp-schwartz/> (Eriřim Tarihi: 3 Mart 203)

Görsel 6- 1933'te, Nazi Baskısı nedeniyle ayrılmak zorunda kaldığı Frankfurt Üniversite hastanesi giriş salonuna 81 yıl sonra 2014'te, Ord. Prof. Philipp Schwartz için dikilen “anısal anıt.”

Görsel 7- Ord. Prof. Philipp Schwartz (solda) ABD yıllarında, ABD'li bir meslektaşıyla. Kaynak: Prof. Dr. Nadir Paksoy Arşivi.

Görsel 8- Ord. Prof. Philipp Schwartz'ın "Kader Birliği" kitabı Almanca ve Türkçe baskılarının kapakları 2003.